

CERCETARE ȘI MODERNIZARE RURALĂ

Theories and Methodes in Rural Community Studies, ed. by
Henri Mendras and Ioan Mihăilescu, Oxford, Pergamon Press, 1982

Volumul este rezultat din efortul de cercetare întreprins în cadrul programului „Viitorul comunităților rurale în societățile industrializate”, coordonat de Centrul european de științe sociale din Viena, în perioada 1970—1976. În seria publicațiilor generate de același proiect, lucrarea a fost precedată de două volume în care sînt prezentate diferite studii asupra comunităților rurale din țările europene participante.

Dezbaterile asupra problemelor metodologice implicate de realizarea studiilor de comunitate este întreprinsă în baza unor experiențe naționale de cercetare și a comunicării între specialiști, comunicare prilejuită de participarea la respectivul proiect. Cele 15 studii care alcătuiesc volumul sînt grupate în trei părți consacrate „tipologiilor statistice”, „modelelor calitative” și respectiv „restudierii comunităților rurale”. Volumul este completat cu o utilă bibliografie, semnată de Ioan Mihăilescu, asupra problemelor teoretice și metodologice ale studierii comunităților rurale, centrată în special pe lucrările de limbă franceză, engleză și germană.

Imaginea de ansamblu, rezultată din parcurgerea materialelor incluse în volum, este aceea a unei discipline care încearcă să-și pozitivizeze propriul demers de cercetare, să treacă de la studii de factură strict calitativă, necomparabile între ele, la studii cu scheme metodologice bine elaborate și pe cît posibil cu dimensiuni cantitative încorporate în cadrul demersului de cercetare.

O astfel de „trece” este intim legată de revizuirea concepției asupra metodei monografice:

— renunțarea la monografii „totale”, de tipul „Nerej”-ului în favoarea unor monografii „pe probleme” (H. H. Stahl, H. Mendras);

— abordarea comunității rurale nu ca entitate izolată, ci în strînsă legătură cu societatea globală și zona socio-economică din care face parte (P. Skalnik, H. H. Stahl, T. Zaslavskaja);

— imbinarea studiului centrat pe o problemă anume cu abordarea sistemică a comunității rurale (T. Zaslavskaja).

În cadrul studiilor asupra comunităților rurale, tipologiile sînt un instrument frecvent folosit. Delimitarea și selecția obiectelor de cercetare, a comunităților de investigat nu poate fi făcută fără utilizarea tipologiilor. Criteriile de construire a tipurilor sînt diferite în funcție de problematica urmărită prin cercetare, de premisele teoretice ale cercetării și de constrîngerile impuse de baza de date disponibile (U. Planck, S. Suvar, H. Stahl). În același timp, asigurarea comparabilității în timp pentru un același lot de comunități impune găsirea unor criterii de tipologizare care să fie discriminatorii pentru o perioadă mai îndelungată. Preocuparea pentru găsirea unei „tipologii invariante” este ilustrată mai ales de activitatea grupului de cercetare de la Novosibirsk. Folosind analiza factorială, grupul respectiv a determinat ca principale criterii de tipologizare, pentru cazul comunităților rurale din Siberia, structura de ocupare a forței de muncă și nivelul mediu de instrucție al populației.

O serie întreagă de detalii tehnice, de mare utilitate în desfășurarea cercetărilor concrete sînt prezentate în legătură cu modul de selectare a indicatorilor de clasificare a localităților, determinarea pragurilor pentru clasificare pe diferite continuuri etc. (U. Planck, B. Galeski, Anna Szenberg, W. H. Douma, B. van Deenen). Probleme mai generale referitoare la statutul epistemologic al tipologiilor sînt analizate în special în cadrul materialelor referitoare la comunitățile rurale din Franța (M. Jollivet, H. Mendras).

Interesul crescînd pentru măsurarea și explicarea schimbărilor sociale la nivelul comunităților locale este exprimat prin preocuparea pentru „restudieri” — repetări ale unor cercetări asupra aceleiași unități teritoriale la anumite intervale de timp. Modelul unor astfel de cercetări se află în lucrări mai vechi, precum cele ale lui Bujak (1901—1915) în Polonia sau cele ale soților Lynd în S.U.A. (1929—1937). Pentru a surprinde mecanismele schimbării nu este suficientă simpla repetare a cercetării cu același instrument în momente diferite de timp. Dat fiind faptul că problematica socială a comunităților se

schimbă, metodologia de cercetare suportă ea însăși modificări pentru a se adecva obiectului de cercetare. Ilustrativă în acest sens este experiența de restudiere a satelor Runcu și Drăguș din țara noastră (H. H. Stahl).

Natura monografiei anterioare, folosită ca referință în restudiere, este ea însăși un factor de condiționare pentru etapele ulterioare ale cercetării. Trecerea de la o monografie „integrală” sau centrată pe multiple probleme, la monografii pe o singură problemă este posibil de realizat în cazul restudiilor. Invers, dacă monografia de referință este dimensionată pe o singură problemă, lipsește baza pentru cunoașterea schimbării pe mai multe dimensiuni (Z. Wierzbicki).

Dacă în unele publicații internaționale de sociologie rurală, de dată relativ recentă (precum Howard Newby, *Trend report: Rural Sociology*, în „*Current Sociology*”, vol. 28, 1, 1980), experiența românească în domeniu este total ignorată, în volumul

coordonat de H. Mendras și I. Mihăilescu această experiență este prezentă din plin. În primul rând în mod direct prin studiul semnat de prof. H. Stahl și, în al doilea rând, prin citarea frecventă în cadrul volumului a unor lucrări care poartă aceeași semnătură, precum cele asupra Nerejului (1936) sau asupra vechilor comunități rurale românești (1969, în franceză).

O serie întreagă de metode și perspective de abordare a problemelor rurale precum observația participativă, abordarea ecologică, structural-funcțională, cultural-antropologică, sînt analizate sub aspectul eficienței ei metodologice (A. K. Sertel, D. Symes, M. Sarkany, Z. Wierzbicki etc.).

Prin problematica pe care o abordează și prin modul de tratare pe care autorii îl adoptă, lucrarea are toate șansele să devină o lucrare de referință în domeniu.

D.S.

* * *Noua revoluție agrară în România*, București, Edit. politică, 1982

Destinată a fundamenta teoretic principalele direcții stabilite de conducerea partidului și statului pentru viitoarea dezvoltare a economiei naționale, lucrarea *Noua revoluție agrară în România* prezintă comunicările de la reuniunea științifică interdisciplinară desfășurată la București în 19 iunie 1981.

Ideea-forță explicit sau implicit exprimată în majoritatea comunicărilor expuse este aceea că, în condițiile unei complexe conjuncturi internaționale, se manifestă tendința ca domeniul agro-alimentar să dobîndească un rol și un loc tot mai important în ansamblul economiei mondiale. Ca atare, reconsiderarea rolului agriculturii în contextul economiei naționale reprezintă pentru România o necesitate de prim rang. O asemenea reconsiderare, amplu dezvoltată în cadrul conceptului de „nouă revoluție agrară” (n.r.a.), presupune profunde mutații calitative realizate în planul socio-uman, economico-organizatoric și tehnico-științific al activităților agricole.

1. Revoluționarea actuală a agriculturii românești necesită, în primul rând, „regîndirea și soluționarea largă, fără prejudecăți, a tuturor problemelor care vizează factorul cel mai important în agricultură: omul” (C. Dropu, p. 212). Realitatea a dovedit adesea lipsa de viabilitate a unor programe de dezvoltare, care, așezînd în centrul lor de interes criterii exclusiv economice, cantitative, le-au neglijat pe cele social-umane, calitative. Spre

exemplu, neglijarea dimensiunilor socio-psiho-culturale caracteristice satului românesc a condus la neîmplinirea unora din acțiunile menite de fapt să-i potențeze dezvoltarea bazei materiale. Iată de ce, afirmă Al. Tănase, „nu putem concepe o revoluție agrară clădită exclusiv pe aporturile tehnico-științifice ale civilizației moderne, ignorînd spiritualitatea specifică a unui univers de viață cu care s-a identificat secole întregi însăși ființa neamului nostru” (p. 263). Nu este suficientă, așadar, doar consolidarea bazei tehnico-materiale a agriculturii printr-o utilizare extensivă a mijloacelor moderne, altfel vreme cît nu s-a realizat prin mijloace adecvate mobilizarea plenară, deplin conștientă, a factorului om. În consecință, se poate considera că principala trăsătură a noului revoluții agrare este *sociocentrismul*, orientarea spre om, spre nevoile și aspirațiile sale.

În acest context, problema cointeressării materiale a țăranilor se impune a fi cea dintîi rezolvată. „Retribuit mai bine, țăranul va munci mai bine, mai conștient, va respecta cu tragere de inimă normele tehnologice și va dovedi interes pentru ridicarea pregătirii sale profesionale” (C. Dropu, p. 214). Pe de altă parte, cum arată și V. Hălmăjan, cointeressarea sătenilor prin asigurarea unor venituri și drepturi sociale cu a celor din unitățile de stat va contribui esențial la *stabilizarea forței de muncă*, tinere mai ales, în rural. (p. 118 — 119). Prin urmare, succesul de ansamblu al actualei revoluții agrare este

direct dependent de măsura în care ea se bizuie pe stimularea multilaterală și multi-formă a interesului țăranilor față de creșterea producției agricole, pe stimularea inițiativei și autonomiei lor de acțiune (V. Roman, p. 161). Măsurile concrete ce se impun a fi luate în acest sens — printre care menționăm realizarea unui sistem corect de prețuri, remuneratorii pentru producători și echitabile pentru consumatori — trebuie să fie mai mult decât convingătoare, pentru a determina adeziunea neîndoielnică a țăranilor la înfăptuirea lor. „Nu se mai poate discuta în limbajul propagandistic curent, afirmă Mihnea Gheorghiu, despre dezvoltarea spiritului revoluționar al întregii țărâni», nu mai putem lansa astfel de mari chemări dacă în prealabil n-am realizat o bază materială și morală, în primul rând convingătoare, a acestei noi revoluții agrare. Trebuie să știm exact ce le oferim, ca să știm exact ce le cerem astăzi participanților la o nouă revoluție, ce presupune, în același timp, — din partea celor însărcinați să o facă — o exemplară conștiință socialistă” (p. 10).

Putem conchide, deci, că orice inițiativă vizînd dezvoltarea agriculturii și, în consecință, a însăși existenței satului românesc, se cere aplicată în cadrul unui *complex de acțiuni ameliorative* vizînd egal aspectele economice, sociale, culturale ale vieții rurale. Numai astfel poate fi garantată participarea plenară a sătenilor la realizarea tiparelor valorice ale noii revoluții agrare.

2. Măsurile de natură social-economică trebuie nemijlocit corelate cu cele de natură economico-organizatorică, avînd în vedere faptul că asigurarea unei bune conduceri, planificări și organizări constituie „problema problemelor” agriculturii noastre socialiste (p. 215). Recunoașterea unei asemenea necesități nu este încă suficient sprijinită prin instituirea unor *forme economico-organizatorice flexibile*, care să răspundă optim realităților specifice diferitelor zone ale țării. În acest sens, ar putea fi avansată ideea înființării unor *centrale (combinate) teritoriale agroindustriale* bazate pe asocierea și cooperarea orizontală și verticală dintre unitățile de producție agricole cu cele avînd profil industrial sau de deservire. O astfel de inițiativă presupune necondiționat realizarea descentralizării industriale, adică „extinderea industrializării sau semiindustrializării produselor agricole în mediul rural, dezvoltarea la sate a sectorului terțiar, diseminarea industriilor și a urbanizării într-un nou profil teritorial etc.” (Gh. Kun, p. 241). O restructurare organizatorică a activităților rurale, bazate pe principiul „dezvoltării integrate”, poate depăși toate disfuncțiile care s-au făcut simțite în prezent prin dezvoltarea prioritară a industriei față de agricultură. Considerînd

că actualmente agricultura reprezintă „piatra de încercare a capacităților noastre de gîndire și acțiune tehnică, economică și socială” (p. 53), N. N. Constantinescu analizează pertinent aceste disfuncții: investiții insuficiente și neacordate la timp agriculturii, inexistența unor utilaje și mașini mai economice, organizarea neratională a muncii în agricultură, decalajele dintre veniturile obținute în agricultură față de celelalte sectoare economice, costurile inechitabile cu care industria din amonte livrează agriculturii anumite produse față de costurile cu care industria din aval achiziționează produsele agricole, neglijarea posibilității de a dezvolta o agricultură specializată pentru export, centralismul organizatoric excesiv etc. Depășirea dezechilibrului dintre industrie și agricultură și a urmărilor sale negative presupune nemijlocit deci „formarea economiei agroindustriale, prin integrarea factorilor progresului tehnic în producția agricolă și industria prelucrătoare, utilizarea unitară a pirghiilor economice (investiții, prețuri etc.), perfecționarea formelor de organizare și conducere” (Angelo Miculescu, p. 33). Negreșit, în cadrul sistemului agroindustrial național, agricultura trebuie să devină o variantă a muncii industriale (N. Giosan, p. 18), fără a depăși însă limitele unei anumite autonomii, derivate din însăși specificul activităților sale. Astfel, „industrializarea agriculturii” trebuie înțeleasă în sensul modernizării ei prin penetrația mijloacelor de producție de factură industrială, iar nu ca o preluare integrală, necritică a modelelor, tehnicilor de organizare a producției și muncii din sectoarele industriale. Spre exemplu, realitatea a dovedit că tentativa spre gigantism în agricultură, prin organizarea unor adevărate „uzine agricole” menite să reducă la minimum forța de muncă angajată și să transforme activitățile agricole în procese tehnologice absolut rigide, precise, lipsite de imprevizibil, nu poate fi încununată de succes. Sporul de productivitate obținut în asemenea cazuri, arată Maria Popescu, se face în detrimentul consumului minim de energie și, mai ales, al echilibrului ecologic al sistemelor naturale (p. 123). Acest handicap se amplifică în condițiile actualei crize a energiei, cînd, în mod normal, agricultura ar trebui să se transforme din consumator în producător de energie (vezi teoria agroecosistemului, Viorel Soran, Ioan Puia, p. 130 — 143). Iată de ce, trecerea de la „neviu” (industrie) la „viu” (agricultură) presupune profunde schimbări și adaptări calitative. Pămîntul trebuie să fie principalul beneficiar al acestor mutații. Fertilitatea sa, ascuns menținută de miliarde de organisme vii, nu suportă nici un fel de exagerări: nici prezența excesivă a mijloacelor și metodelor de muncă industrială (care

conduc la o îndepărtare a producției agroalimentare de natură, la o „dezumanizare a agriculturii”, dar nici la absența lor.

Problema menținerii fertilității solului conduce spre aspectele tehnico-științifice ale noii revoluții agrare. Așa cum demonstrează Gh. Obrejanu și C. Răuță (p. 100 — 101) rezultă că practic întreaga suprafață agricolă a țării este afectată de cel puțin un factor de degradare (umiditate, eroziune, aciditate etc.). Pentru viitor creșterea fertilității solului presupune corelarea procesului de chimizare a agriculturii (vezi C. Hera, I. Ghinea, p. 66 — 96) cu reconsiderarea unora din practicile tradiționale privind utilizarea îngrășămintelor naturale, rotația rațională a culturilor etc. (C. Răuță și colab.).

Fără îndoială, dimensiunea „tehnică” a noii revoluții agrare nu poate face abstracție de intervenția ingineriei mecanice în măsură

să rezolve problema tipurilor de mașini multifuncționale (T. Dragoș, p. 183 — 201), a ingineriei genetice (N. Ceapoiu, p. 163 — 170), a informaticii (Lucian Codreanu, p. 170 — 182) și a planificării cu ajutorul mijloacelor de prelucrare a datelor (S. Hartia, p. 223 — 234) etc.

În concluzie, putem afirma că succesul noii revoluții agrare va depinde nemijlocit de modul în care ea va reuși să imbine optim aspectele de ordin socio-uman cu cele economico-organizatorice și tehnico-științifice. Pentru aceasta, însă, noua revoluție agrară trebuie să depășească stadiul conceptelor teoretice — dezvoltate și în prezenta lucrare — pentru a se materializa în realizări efective, practice.

Traian Dinorel Stănculescu

Oprea Parpală, *Economii și politici agrare în lume*, București, Edit. politică, 1982

Fără îndoială, problematica abordată de către prof. dr. Oprea Parpală este de o deosebită și actuală importanță, preocupând în permanență atât opinia publică din fiecare țară, cât și pe cea mondială, atât masele largi ale popoarelor cât și guvernele, parlamentele, partidele politice și cercetătorii, sau diversele organizații și asociații internaționale. Problemele dezvoltării agriculturii, ale eradicării foametei și sporirii resurselor alimentare, ale situației agrare din diverse țări și lichidării subdezvoltării se află pe un prim loc între prioritățile la ordinea zilei. Pornind de la documentele Partidului Comunist Român, de la indicațiile secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și având o bogată documentație și informație, autorul reușește să prezinte complexitatea problematicii abordate, să aprofundeze și să descopere cauzele diferitelor fenomene și aspecte, să răspundă la unele probleme insuficient analizate și să evidențieze necesitatea rezolvării chestiunilor în discuție în spiritul răspunderii față de idealurile de progres și pace ale popoarelor lumii.

Așa cum arată și autorul în „Cuvint înainte”, agricultura a constituit și constituie condiția *sine qua non* pentru existența și dezvoltarea societății românești. De la începuturile sale până la 1850 ea a cunoscut un progres continuu, deși lent marcat de câteva revoluții tehnice: folosirea animalelor, irigațiile, introducerea chimicelor făcând ca producțiile de cereale la ha. să crească de la câteva zeci la câteva sute de kg., ajungând în zilele noastre prin mecanizare, electrifi-

care, hibridizate etc., la producții de mil de kg. la ha. În prezent, cind „era progreselor facile se termină” și „ameliorările devin tot mai lente”, așa cum relevă autorul, se impune, pe de o parte, generalizarea la nivelul tuturor țărilor și zonelor a metodelor științifico-tehnice cunoscute, și, pe de altă parte, extinderea cooperării în producția agricolă — singura capabilă să accelereze progresul de modernizare a întregii agriculturi. Relevind și argumentând această concepție, autorul acordă o atenție deosebită agriculturii ca sector de bază al economiilor naționale, locului și rolului ei în conceptul de nouă ordine economică internațională, evidențiind și analizând funcțiile agriculturii în economia mondială contemporană, rolul FAO ca organism internațional de sprijinire și îndrumare a colaborării în domeniul agriculturii.

Un capitol aparte este destinat problemei alimentare și crizei alimentare mondiale, iar un altul producției alimentare mondiale. În mod deosebit se evidențiază aici o idee esențială a întregii cercetări și anume: „Depășirea dificultăților alimentare mondiale poate fi realizată în condițiile aplicării unei strategii internaționale, bazată pe două elemente esențiale: responsabilitatea fiecărui stat în lupta contra foametei și colaborarea, bazată pe asistența tehnică, între țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare, atât directe cât și prin intermediul organizațiilor internaționale, pentru valorificarea resurselor de producție agricolă. Numai punerea în practică a acestei concepții ar putea duce la lichi-

darea disparităților existente azi pe plan mondial care sînt, cum bine apreciază autorul, „enorme și de-a dreptul îngrijorătoare”. Pentru ilustrare vom evoca numai faptul că, în timp ce în anumite zone din Africa se mai face încă agricultura cu dăba, un fel de hirleț cu care se zgirie pămîntul, obținindu-se recoltă de zeci de kg. la ha., în țările dezvoltate care folosesc tot ce a creat mai modern știința și tehnica, producțiile tind să ajungă la 10 000 kg. la ha. Dacă ne referim la cereale — relevă autorul — raportul producțiilor pe locuitor dintre țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate este de 1:3,5 iar cel dintre Africa și America de nord de 1:11,3 (p. 89).

Capitolele privind comerțul internațional și prețurile la produsele agricole pe piața mondială, fondul funciar al agriculturii mondiale, forța de muncă din agricultura mondială, modernizarea tehnică a agriculturii mondiale, cuprind, pe lângă o bogată documentare științifică și o analiză semnificativă sub toate aspectele și unele contribuții importante ale autorului. Marile distorsiuni, cu tendință de agravare continuă, pe care le cunoaște piața mondială a produselor agricole își găsesc explicația principală — remarcă autorul — în caracteristica cu totul specială a acestei piețe, care o deosebește de piața tuturor celorlalte produse, și anume... are un caracter rezidual. Problema cerealelor rămîne în continuare principala problemă a pieței mondiale de produse agricole: deficitul net al țărilor în curs de dezvoltare este în creștere, cele mai mari cereri fiind pentru grâu, dar și la cerealele furajere. Nivelul și dinamica prețurilor la produsele agricole are o deosebită semnificație nu numai economică, ci și socială, dată fiind tendința de ridicare a prețurilor la produsele alimentare. În continuare autorul ne arată cum creșterea penuriei alimentare mondiale mărește necesitatea utilizării raționale a pămîntului pentru că, în ultimă instanță, capacitatea lui de producție — cantitativă și calitativă — este hotărîtoare pentru scoaterea omenirii din impasul alimentar în care se zbate de la începutul celui de al VIII-lea deceniu, de asemenea, problema creșterii randamentului la hectar este hotărîtoare pentru utilizarea rațională a fondului funciar. Alături de complexa și acută problemă a sporirii mai rapide a producției agricole, problema utilizării forței de muncă, a creșterii productivității și a veniturilor populației agricole este una din cele mai stringente probleme care își așteaptă rezolvarea în agricultura mondială, mai ales în țările în curs de dezvoltare. Amploarea pe care a luat-o revoluția tehnico-științifică contemporană — conchide autorul — face ca țările în curs de dezvoltare să aibă posibili-

ități de modernizare a agriculturii lor într-un termen istoric mult mai scurt decît au făcut-o, la rîndul lor, actualele țări dezvoltate.

O originalitate demnă de menționat comportă capitolul care se ocupă de modernizarea structurii sociale a agriculturii în diferite categorii de țări, evidențiind-se încă de la început că modernizarea tehnică a agriculturii mondiale „este condiționată în mare măsură de schimbarea structurii sociale a agriculturii, de crearea cadrului social favorabil utilizării celor mai recente cuceriri ale revoluției tehnico-științifice contemporane”. Urmează apoi enumerarea a cinci mari categorii de regimuri funciare și anume: a. regimul funciar tradițional, care caracterizează agricultura majorității țărilor din Africa neagră; b. marea proprietate feudală, care predomină în anumite țări din America Latină; c. mica proprietate țărănească, predominantă în numeroase țări din Asia, Orientul Apropiat și Africa de Nord; d. proprietatea capitalistă, caracteristică majorității țărilor capitaliste industrializate și e. proprietatea socialistă, predominantă în marea majoritate a țărilor socialiste (p. 274).

Aici se face și analiza situației agrare din diferite țări scoțindu-se în evidență că o adevărată reformă agrară, dusă pînă la capăt, care să lichideze toate structurile anacronice, obstacole în calea făuririi unei agriculturi moderne, nu se poate opri la redistribuirea terenurilor în folosul țăranilor, ci trebuie să ducă la crearea unor întreprinderi agricole moderne din punct de vedere al structurii sociale, care să permită și modernizarea tehnică și tehnologică a agriculturii.

O prezentare care suscită aprecieri pozitive o constituie și analiza integrării agro-industriale comune, a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc și a organismelor de integrare între țările în curs de dezvoltare. În acest cadru, se evidențiază ideea că integrarea agroindustrială a devenit o realitate în economia mondială, conturîndu-se într-o subdiviziune structurală în economia națională contemporană, din care fac parte agricultura și toate ramurile care contribuie la realizarea procesului de producție al acesteia și la valorificarea produsului agricol de la fermă pînă la consumator. Totodată, sînt expuse pe larg formele de cooperare și integrare internațională în domeniul agriculturii, se prezintă principiile pe baza cărora funcționează acestea.

În încheiere, autorul expune o schiță privind agricultura probabilă în anul 2000 în cadrul căreia prezintă poziția unor organisme internaționale, a unor personalități și citeva concluzii personale. Printre acestea vom releva ideea că pentru a fi depășită situația gravă actuală „vor fi necesare investiții

enorme (în cercetarea și dezvoltarea unor noi ramuri vegetale și animale, irigații, amendamente, producerea și distribuția de îngrășăminte, educarea cultivatorilor), dar mai ales se face simțită nevoia unei generalizări a reformelor agrare și a altor schimbări instituționale, în condițiile instaurării unei noi ordini internaționale" că viitorul „nu poate fi redus la destin, pentru că el poate fi modelat prin voința miliardelor de oameni, care cred într-un viitor mai bun al omenirii, în lichidarea subnutriției și asigurarea de

condiții normale de alimentație pentru orice locuitor al Terrei”.

Astfel, dincolo de valoarea sa științifică, lucrarea *Economii și politici agrare în lume* comportă și o semnificație politică întrucât fiind adresată opiniei publice largi scoate în evidență aspectele esențiale ale uneia dintre cele mai importante și mai acute problematice ale lumii contemporane.

Nicolae Stăni

SOCIOLOGIE ȘI ECOLOGIE

Pierre Naville, *Sociologie d'aujourd'hui, Nouveaux temps, nouveaux problèmes*, Paris, Editions Anthropos, 1981

Propunându-și cercetarea originilor decalajului dintre obiect și metodă, care împiedică progresul sociologiei ca știință, P. Naville examinează în noua sa lucrare, purtând titlul sugestiv *Sociologia de astăzi. Noi timpuri, noi probleme*, perspectivele inedite deschise cunoașterii sociologice de către transformările sociale intervenite în lume, după 1945, și a căror conținut solicită, imperios, aplicarea altor mijloace de abordare decît cele cu caracter tradițional.

După părerea autorului, activitatea științifică a sociologilor trebuie să renunțe la schemele stabilizatoare, existente de aproape un secol și care matrisează realitatea în cadre conceptuale și metodologice prestabilite, pentru a o surprinde din unghiul de vedere al conflictului social, al schimbării și evoluției continue. Neputînd fi calificate doar ca simple anomalii sau ca dereglări cu caracter anomic, transformările sociale contemporane atrag, în mod necesar, atenția asupra faptului că, astăzi, însăși structurile care par cele mai solide și mai durabile manifestă tendințe pronunțate de instabilitate, care nu mai pot fi explicate prin categorii teoretice conservatoare sau prin analogii cu conflicte și antagonisme din alte perioade istorice.

Edificînd reperele semnificative ale unei perspective cu caracter metodologic și epistemologic, care acordă un rol deosebit examinării conflictelor sociale, lucrarea este împărțită în două părți. În prima parte (Metodele sociologiei) sînt tratate aspecte particulare și generale ale metodologiei de investigație sociologică, mai ales cele privind utilizarea matematicii și logicii în studiul conflictelor sociale, al comportamentelor individuale și de grup, al raporturilor dintre structură și istorie, al statisticii frecvențelor și al proceselor de decizie.

Cea de a doua parte a lucrării (Probleme ale socialismului) este consacrată studierii unor conflicte sociale de largă amploare cu care este confruntată societatea occidentală și lumea contemporană, fiind examinate conflictele generate de efectele crizei economice internaționale asupra civilizației industriale, opozițiile produse de inegalitățile sociale și de modurile de exploatare a muncii, rădăcinile conflictului China-URSS, problemele impuse de combinarea conflictelor de clasă cu conflicte de ordin național și internațional etc.

Așa cum menționează autorul, în premisele și concluziile lucrării, pare o sarcină mult mai urgentă, astăzi, de a defini noile probleme cu care se confruntă cunoașterea sociologică, decît încercarea de a le da răspunsuri definitive. Pentru a realiza, însă, acest lucru, trebuie schimbate atît orientarea metodologică, cît și cea ontologică a disciplinei, pentru a face din studiul conflictelor sociale un mod, prioritar și integral, de analiză a legităților și determinărilor vieții sociale.

Un pas important în această nouă orientare poate fi făcut prin intermediul, însăși al limbajelor sociologice, care, avînd un caracter instrumental servesc atît ca generatoare ale formelor sociale, cît și ca moduri de elaborare expresivă a unei duble determinări cu caracter sincronice și diacronice. Mai mult decît aspectul său elementar, empiric, caracterul instrumental, al limbajului este funcție de „cîmpul său de eficacitate” practică, de determinare a unor acțiuni cu conținut social. În sociologie, acest cîmp de eficacitate este contradictoriu și variază, el însuși, ca structură fundamentală a societății, după perioade și epoci istorice, în funcție de comportamentele colective și interindividuale ale diverselor grupuri sociale. De aceea o sarcină importantă a sociologiei constă în determinarea

preliminară, pentru o problemă și o epocă anumită, a acestui cîmp de eficacitate.

Modul în care actele și raporturile sociale sînt traduse în limbaje proprii (de exemplu, cel juridic, tehnic, științific etc.) demonstrează că retorica, ca formă inițială a lingvisticii, prezintă un cod general, care prefigurează limbajul sociologiei. În fond, aproape toate operațiile limbajului, menționate de retorici, sînt modele de relații sociale. „Limbajul retoricii este primul limbaj al științei sociale, întrucît el suprapune logica, practica (cîmpul de eficacitate) și explicația relațiilor (p. 16).

Utilizînd cu prudență codul matematicii și logicii, ca limbaj de operații (limbaj instrumental), cunoașterea sociologică trebuie susținută de excesul cantitativismului pozitivist, pentru a prelua, în egală măsură, procedeele lingvistice ale cercetării structurilor și geneticii acestora, studiînd trecutul ca „memorie” și viitorul ca „previziune”. (p. 19). În absența acestei precauții, de natură metodologică și a unei atitudini de vigilență epistemologică, sociologii riscă de a nu vedea în jocul relațiilor sociale decît semne particulare ale unei semiologii reducționiste a comportamentelor, care lasă, în afara studiului, aspecte fundamentale ale vieții sociale.

În ceea ce privește limbajul statisticii, atît de utilizat astăzi de către sociologii contemporani, acesta conduce, adesea, la conflicte de interpretare a datelor, conflicte care își au originea în lipsa analizei prealabile a tipului de frecvență urmărit. Deseori, manipularea frecvențelor se face, într-o asemenea manieră, încît, în calculul, repartițiilor și distribuțiilor, semnificația lor inițială ajunge să fie pierdută din vedere. În alte cazuri, intensitatea frecvențelor observate dă impresia că în spatele lor, se ascunde o lege sau o cauză fundamentală. Reprezentînd un element de valorizare semnificativă a mulțimii, prin însuși nivelul intensității sale, frecvența ignoră, însă, cazurile individuale cu valoare exemplară, definite prin valori particulare, și care pot fi raliate, adesea, unui ansamblu de fenomene conexe. În această situație, chiar dacă statistica a găsit prin procedeele lui Poisson modalitățile de a integra fenomenele cu caracter excepțional în distribuții normale, mai poate fi validă noțiunea de frecvență, așa cum apare aceasta utilizată de sociologi? Opunînd cazul „monografic” interpretării sale statistice, se ajunge, de multe ori, la ideea eronată că ceea ce nu se repetă nu există. Pentru acest motiv, apare semnificativ pentru sociologi de a distinge între „frecvențele iterative” și „frecvențele de cumulare”, distincție care, chiar dacă din punct de vedere matematic, nu posedă nici-o importanță, din punct de vedere sociologic poate juca un rol aparte în interpretările ulterioare.

Propunînd o nouă clasificare a frecvențelor în funcție de semnificația lor predominant sociologică (frecvențele „la hazard”, cele „provocate”, „acceptate”, „sperate”, „material posibile”, „obligate” etc.), autorul consideră că există, în mod obișnuit, o propensiune către maximizarea efectelor, o tendință pronunțată de a asimila oricare frecvență unei valori înalte, vizibile în majoritatea cercetărilor de teren. Asemenea situații sînt explicabile prin faptul că eficacitatea, optimizarea și valorile înalte apar, în orice societate productivă, drept criterii esențiale ale actelor sociale. Pentru aceasta, de pildă, minimul va fi apreciat, întotdeauna, în funcție de maximum, iar calitatea va fi, de cele mai multe ori, asimilată mării cantități. O tendință asemănătoare se manifestă în legătură cu uniformizarea efectelor, explicabilă și ea prin tendințele „egalitariste” care se evidențiază, tot mai pronunțat, în societatea contemporană.

Atît Cournot cit și alți matematicieni s-au ocupat de valoarea asimptotică a anumitor frecvențe care privesc ansamblurile sociale ca stări evasistabile, prevăzînd faptul că, analiza socială viitoare se va transforma tot mai mult într-o analiză a funcțiilor monotone. Această perspectivă a fost reluată, într-o formă diferită, de către Dupréel pentru societățile avansate, caracterizate printr-o mare diferențiere dar și o mare unitate, facilitînd tendințele prezente de a acorda o semnificație prioritară anumitor tipuri de frecvențe, înrudite cu cele absolute, care caracterizează cazurile excepționale. Perspectiva matematic-statistică a lui Cournot și Dupréel deschide, astfel, un sistem de interpretare socială, care acordă o semnificație particulară statisticilor de frecvență ce converg către stări stabile.

Lucrarea semnată de Pierre Naville ne introduce în universul insolit al laboratorului de analiză și prelucrare a datelor cercetării, făcîndu-ne să reflectăm mai profund la dilema impusă de poziția lui Kant, care arăta că „într-o știință nu este științifică decît partea de matematică pe care o conține” și remarcă lui Einstein, conform căruia „atît timp, cît matematica se referă la realitate, ea nu este certă, iar în măsură în care este certă, ea nu se referă la realitate”. Dincolo de această dilemă, impusă de lectura cărții lui P. Naville, un fapt se degajă cu certitudine: chiar dacă sociologia nu poate aduce răspunsuri definitive, infailibile, dilemelor și problemelor sociale presante, ale lumii contemporane, chiar dacă limbajul ei își caută, încă, un drum propriu, ea se vedește a avea, totuși, o contribuție inestimabilă la identificarea acestor dileme și probleme și la definirea lor în cadrul unor strategii de cercetare unde dezvoltarea și conflictul apar ca repere fundamentale.

Sorin M. Rădulescu

Janine Mossuz-Lavau, *Les jeunes & la gauche*, Paris, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1979

Lucrarea Janinei Mossuz-Lavau între-prinde analize și avansează presupuneri cărora viața politică a Franței le-a dat, ulterior, răspunsul. Prezența cercetare sociologică surprinde, cu propriile instrumente investiga-torii, propensiunea electoratului francez către programul politic socialist, propensiune de-celată, indiscutabil, cum ne-o dovedește autoa-re, în cuprinsul electoratului tânăr și, premonitoriu, presupusă a caracteriza în egală măsură majoritatea electoratului ma-tur. Izbînda candidatului socialist în alegerile prezidențiale a confirmat dealtfel aceste presupuneri. Din sumara introducere aflăm că obiectivul central al lucrării îl constituie analiza opțiunilor electorale, urmînd însă demarcațiile unei cezuri a generațiilor („fossé des générations”) care separă generația mai tină de cea cu maturitate împlinită. Sint jalonate astfel direcțiile cercetării: pe de o parte, analizarea evoluției opiniilor politice conform cu vîrsta electorilor iar, pe de altă parte, învederarea proiectelor politice și a sistemului de valori pe care își întemeiază opți-unea partizană tineretul.

Eșantionul investigat este în exclusivitate urban, selecționat dintr-o localitate din regi-unea pariziană (Boulogne-Billancourt). De-altfel, toate instrumentele sociologice uzitate sînt anexate în finalul lucrării.

Sub titlul *Tineri și mai puțin tineri în fața politicii*, primul capitol stabilește, pro-centual, reacțiile atitudinale, ordonate pe categorii de vîrstă, față de politică. Și pentru că, așa cum se arată dintru început, chiar noțiunea centrală este polisemantică pentru tineri (politica fiind înțeleasă alternativ, ca problematică politico-socială sau ca viață electorală și partizană) investigația este întreprinsă pe direcții subordonate ca interes și participare la viața politică (ergo: con-fruntări electorale), ca opinie și, în sfîrșit, ca atitudine practică: contestare și opoziție instituțională.

Analizînd rezultatele cercetării la acest prim palier constatăm că heterogeneitatea, dublată de instabilitate, a tineretului „face à la politique” nu-și află explicația numai în simpla polisemie—deconcertantă, este drept — a noțiunii de politică. Dacă polisemia conduce, neașteptat, la unilateralitate, la reducția politicii la numai forma sa insti-tuționalizată, și aceasta, mai departe, redusă la noțiunea strîmă de „guvern”, nu este ignorată însă influența familiei (analizată în detaliu în capitolele următoare), dar și a pulsionilor contestatate proprii vîrstei tinere. Deși nimic din ceea ce este politic nu le este

străin, tinerii francezi se ierarhizează totuși în trepte pornite de la dezinteresul quasi-total și sfîrșind cu revendicări libertare „avangardiste” (mai ales în jurul vîrstei de 21—23 de ani). Participarea electorală, reacția cea mai așteptată și mai concludentă, menține prin fluctuația ei, cauza generațiilor. Abia după vîrsta de 35 de ani, ea se stabi-lizează.

Intitulat *De la adolescență la treizeci de ani, care sînt opțiunile partizane?* capitolul II devine consecință necesară, atunci cînd concluzia care încheie primul capitol incită parcă la investigație. Pentru că, atunci cînd o primă învedereare de ansamblu constată că între 16 și 34 de ani nu se înregistrează o *tendință generală* de sporire a rîndurilor stîngii. Cum afirmă, peremptoriu, autoarea, apartenența la mediile populare favorizează dezvoltarea opțiunilor pentru stînga mai net decît o fac sexul și chiar vîrsta (care are semnificații diferite, pentru medii sociale diferite). În principiu, în mediile populare, audiența stîngii crește cu vîrsta.

Capitolul III schițează o sociologie a simpatizanților stîngii, încercînd o analiză sociologică a condițiilor ce trebuie îndeplinite pentru ca fiecare dintre categoriile sociale cheie să devină utile stîngii. Totodată, se urmărește și scopul corelat — distingerea celor refractari stîngii, precum și a partidelor apte să absoarbă această opoziție.

Concluziile capitolului relevă precumpă-nirea partidului socialist în cuprinsul electo-ratului și al proximității partizane (partidul socialist dovedindu-se a fi singurul capabil să străpungă mediile favorizate, lărgindu-și considerabil adepții chiar dacă această „gon-flabilitate” nu este posibilă — cum averti-zează cercetătoarea franceză — fără conse-cințe politice adesea imprevizibile și suficient de incomode. Autoarea remarcă și subliniază poziția fermă, constantă și netă a adepților comuniști față de cea a socialiștilor, imaginea partidului socialist apărînd minusculă, dar înconjurată de un halo foarte mare de opți-uni partizane care-i explică răspunderea, dedusă — poate puțin cam superficial și oricum incomplet — de autoare prin lipsa de coerciție și de radicalism a programelor socialiste, ceea ce le face apte să devină o adevărată alternativă-refugiu a indecișilor.

Ajunsă înspre finalul cercetării, în capi-tolul IV autoarea recurge, nu numai la întrebări „clasice” dar și la întrebări „dure”, recurs necesar pentru a discrimina în electo-ratul de stînga opțiuni, orientări, aspirații, deziderate. Rezultatele obținute, prin mij-

locirea unui aparat de investigație nu foarte sofisticat, dar eficace, uneori surprind, nedumeresc, sau alteori, dimpotrivă, certifică. Astfel, în privința atitudinii față de comunitatea națională, poziția neunitară din cadrul stîngii a făcut necesară folosirea unei „scale de exterioritate”. Tot cu astfel de scale, construite ambivalent (întrebări „clasice” — întrebări „dure”) autoarea va sonda poziția față de libertăți (este inclusă aici, consistent, problema moralei, investigată, după opinia noastră, în aspectele sale nesemnificative, marginale), miniștri (din perspectiva coloraturii, a competenței, a statutului investiții: inamovibili — revocabili oricînd), administrație, partide politice, alegeri (cu corolarul lor nevralgic: naționalizările), revoluție. Al V-lea capitol, de sinteză tranșează lucrurile (poate și pentru a permite lucrării să devină operațională). Dacă pînă acum cezura generațiilor fusese criteriul privilegiat, odată deslușită individualitatea electoratelor tinere, accentul se mută pe studiul fiabilității, și mai departe, asupra „verigilor slabe” ale acestora, studiu anevoios pentru sociologul dominat de ambiția alcătuirii de profile partizane integrale. Analiza proximităților partizane se reia, la dimensiuni augmentate acum de rezultatele cercetării preliminare, pe coordonate familiare deja: atei — catolici, bărbați — femei, medii populare — medii sociale mijlocii, dar în vederea unei finalități

corelate: aceea a verificării solidității opțiunilor electorale preliminate.

Interesant în partea de concluzii este tentativa de a definitiva, prin enumerație de trăsături, atitudini, comportamente, profilele simpatizanților de stînga și de a reconstitui, astfel, tabloul general al stîngii. O stîngă divizată, plină de divergențe, de dezacorduri, fără însă ca, prin aceasta, să fie, în întregul ei, dezacordată. Pentru că dincolo de insatisfacția dezacordurilor, câștigurile sînt mari și semnificative: stînga a izbutit să modifice atitudini tradiționale și, mai ales, prejudecăți tradiționale (absorbția unei mari părți a electoratului feminin, tradițional de dreapta, a majorității catolicilor, a mediilor favorizate etc.). Dar mai ales (și în aceasta rezidă mesajul umanist al autoarei), dincolo de divergențe, deosebiri sau preferințe greu conciliabile, în realitatea politică franceză se întrevede o unitate mai înaltă, singura dealtfel cu adevărat însemnată, singura situată dincolo de orice recuzări: unitatea certă a tinerilor, dincolo de clișaje și disensiuni, într-un front comun al împotrivirii față de renașterea sau reeditarea faptelor abominabile ale trecutului. Iar sub aceste auspicii, interferența sociologiei cu istoria rămîne, mereu, esențială.

asist. univ. George Șerban

Arthur H. Westing, *Warfare in a Fragile World. Military Impact on the Human Environment*. SIPRI. London, Taylor and Francis Ltd., 1980

Impactul militar asupra mediului de viață uman este o problemă de importanță crescîndă. Tocmai această explică preocuparea Institutului Internațional pentru cercetări în domeniul păcii de la Stockholm (SIPRI) pentru examinarea cît mai aprofundată a modului în care starea de război dăunează mediului inconjurător.

Studiul pe această temă, elaborat de dr. Arthur H. Westing, cercetător principal al SIPRI (actualmente profesor de ecologie și decan la Școala de Științe naturale a Colegiului Hampshire din Amherst, Massachusetts — S.U.A.) este al treilea dintr-o serie de studii pe această temă, realizate de SIPRI.

Dacă primul studiu (publicat în 1976) a fost axat pe consecințele ecologice ale războiului într-o regiune a lumii — Vietnam, iar al doilea (1977) s-a ocupat în mod special de efectele armelor de distrugere în masă, noul studiu constituie o primă abordare glo-

bală a consecințelor multiple ale războaielor și stărilor de război asupra mediului natural. În același timp sînt relevate și o seamă de înțelegeri și convenții internaționale privind protecția anumitor zone geografice ale lumii de acțiuni perturbatoare ale înarmării și utilizării armamentului în diferitele medii ale globului terestru. Prin profunzimea și varietatea aspectelor investigate, studiul SIPRI constituie o lucrare de referință în acest domeniu.

În primul capitol, autorul descrie, într-o perspectivă globală, cadrul natural și uman asupra căruia își îndreaptă analiza. Pămîntul este casa a peste 4 miliarde de oameni, care vor spori la 5 miliarde pînă prin anul 1987. Vasta populație umană în creștere trebuie să împartă resursele, tot mai restrînse ale globului, nu numai între membrii săi ci și cu alte viețuitoare ce populează planeta. Deși supus mai multor abuzuri, ecosistemul global este totuși în anumite limite un sistem

reînnoibil. Mult timp capacitatea naturală de elacere a fost mai mult decât suficientă. Dar numărul crescând de oameni, împreună cu necesitățile lor crescânde, au dezechilibrat balanța. În timp ce o serie de resurse naturale se arată deja insuficiente pentru a oferi tuturor un standard de viață adecvat, devine extrem de important să se reducă la dimensiuni cât mai mici posibile consumul resurselor și mai ales, să se elimine folosirea acestora, să se stăvilească jafurile inutile la care este supus mediul global. Printre acestea, un loc de seamă îl ocupă cele asociate cu starea de război.

Prin însăși natura lor — așa cum se demonstrează în studiu — războaiele sînt violente, morbide și distructive. Această apreciere domină, dealtfel, întreaga investigație asupra războaielor care au marcat atât de frecvent perioada scursă de la începutul secolului pînă acum. Odată cu pierderile de vieți, de resurse și valori materiale, cu fenomenele de descompunere socială, războaiele duc la distrugerea mediului și perturbare ecologică. Conform metodologiei adoptate de studiu, războaiele sînt considerate distrugătoare din punct de vedere ecologic. Printre factorii principali ce accentuează violența militară crescîndă împotriva naturii sînt cunoscute tehnicile tot mai perfecționate și abilitățile logistice ale forțelor armate.

Pornindu-se de la criteriile de climat și geomorfologie, în lucrare sînt definite cîteva potențiale teatre ale impactului distructiv. Prima mare distincție este aceea între mediile naturale terestre și cele oceanice. Habitaatele terestre sînt și ele împărțite în patru categorii exclusive — temperate, tropicale, de deșert și arctice. Se descrie, de asemenea, situația din zona insulară care intersectează cu celelalte.

Deoarece toate marile puteri ale lumii sînt localizate în zona temperată, 90 % din cheltuielile militare globale sînt curent realizate de națiunile acestei zone. U.R.S.S. și S.U.A. reprezintă curent 57 % din acestea, iar U.R.S.S., S.U.A., China, R. F. a Germaniei, Franța, Marea Britanie, reprezintă împreună 75 %. Studiul relevă consecințele primului și celui de-al II-lea război mondial cit și a altor războaie asupra recoltelor agricole, asupra faunei sălbatice și asupra populației. Astfel, al doilea război mondial a dus la deprecierea a 38 % din producția agricolă a unui grup de 10 națiuni. Nivelul antebelic al producției agricole a fost recîștigat după o medie de 4,6 ani. Activitățile militare au influențat asupra populației nu numai în timpul războaielor, ci și în intervalele dintre acestea, îndeposebi prin numărul de angajați militari. Aproximativ 19 milioane de oameni, din

habitatul temperat, sînt continuu sub arme (1 % din totalul populației acestei zone).

În zonele cu climă tropicală, care ocupă 28 % din suprafața globului și susțin 63 % din biomasa globală și include cele mai multe din națiunile sărace ale lumii, tulburările politice și războaiele locale sînt evenimente obișnuite. Un război major începe în fiecare an. În lucrare sînt menționate date concludente privind forța armată existentă în zonă.

Habitatul tropical este afectat de grave probleme ecologice ale căror cauze pot fi situate în „creșterea serioasă și rapidă a populației, în maturitate politică, economică și educațională a multor națiuni tropicale recent independente”. În aceste regiuni resursele naturale reînnoibile se utilizează peste capacitatea lor de regenerare. Expansiunea agricolă și urbană are loc pe seama terenurilor ce ar trebui menținute ca păduri și savane. Avantajele pe termen scurt ale acestor practici devin neimportante în perspectiva dezastrelor regionale pe termen lung și cu ramificații globale.

Războaiele frecvente din această zonă au grăbit procesul de deteriorare a mediului. Războiul din Vietnam a fost primul din istoria modernă unde tehnicile utilizate, au fost dintre cele mai perturbatoare din punct de vedere ecologic: utilizarea masivă și susținută a munițiilor de înaltă explozie; o abundentă diseminare a agenților chimici pentru distrugerea vegetației; angajarea pe scară largă a tractoarelor de defrișare a terenurilor. Un grup științific consultativ de la Comandamentul forțelor americane din Pacific, a estimat că numai în anul 1967 S.U.A. au distrus 80 % din totalul recoltelor de pe teritoriul afectat de luptele de gherilă.

Deșertul, avînd o floră și o faună redusă atât biomasa cit și productivitatea ecosistemelor sale sînt foarte modeste. Mai mult, comunitatea de viață este ușor de fărâmițat, iar recuperarea sa este foarte înecată. În prezent mari zone de deșert și ecosisteme de semideșert se degradează datorită suprasolicitării agricole și altor forme de utilizare necorespunzătoare a terenurilor. Acest proces este exacerbât prin activitățile militare, desfășurate în zonă atât în timp de pace, cit și de război.

Regiunile de deșert au servit ca teatre de război, în numeroase ocazii, iar efectele majore ale bătăliilor din deșert au distrus vegetația și perturbarea suprafeței solului. Adoptarea unanimă a Tratatului pentru interzicerea parțială a testării armei nucleare, ar pune sfîrșit, cel puțin, exploziilor la sol, ce constituie un abuz militar major asupra deșertului pe timp de pace.

Utilizarea militară a oceanului crește rapid atât în importanță cit și în complexi-

tate. Dintre utilizările ofensive trebuie menționate: exploziile subacvatice, contaminarea cu izotopi radioactivi, agenți chimici, petrol etc. În ciuda imensității și a rezistenței ecologice a oceanelor există o preocupare crescândă pentru abuzul ce ar putea face imposibilă autoreînnoirea naturală indeosebi pescuitul excesiv și introducerea excesivă de reziduuri. Actuala contaminare radioactivă a oceanului este în mare măsură de origine militară și ar putea să atingă dimensiuni catastrofale în timp de război.

Bogăția minerală și semnificația militară a zonelor arctice a determinat stabilirea stațiilor radar, aeroporturilor, bazelor navale, instalațiilor militare ca și desfășurarea unor manevre militare. Contaminarea radioactivă a regiunilor arctice este aproape în întregime de origine militară, ca urmare a testării armei nucleare în zona depărtată subarctică. Pulberea radioactivă în tundra arctică este reținută de licheni, care constituie o componentă importantă a hranei unor specii de animale pentru un timp relativ lung, indeosebi pe timp de iarnă.

Abuzul — atât civil cât și militar — exercitat asupra insulelor oceanice necesită un

mai mare interes. Este știut că cele mai multe insule izolate sînt, din punct de vedere ecologic, nu numai unice în multe privințe, ci și fragile. Îndată ce o astfel de insulă este perturbată esențial și o parte din speciile sale de plante și animale merg spre dispariție ecosistemul său este ireversibil vătămat.

În concluzia studiului se arată că abuzurile asupra diferitelor zone geoclimatice depășesc capacitatea globală de autorefacere, care să permită un standard adecvat de viață. Această situație este exacerbată prin: creșterea continuă a populației mondiale; utilizarea mai rapidă a resurselor, decît ratele de reînnoire naturală; descărcarea reziduurilor în mediu, superioară ratelor de disipație naturală; degradarea mediului de activitățile militare.

Autorul pledează pentru amplificarea preocupărilor diferitelor foruri internaționale pentru impunerea unor restricții legale asupra perturbării mediului cauzate de războaie și alte activități militare.

Maria Cernea

* * * *Declaration on Prevention of Nuclear War*, Pontificiae Academiae Scientiarum Documents, 1982

Miscarea actuală pentru dezarmare, securitate și pace, cea mai puternică și mai bine organizată după cel de-al doilea război mondial, își are sorgintea în două mari temeri și îngrijorări sporite ale popoarelor lumii: creșterea aberantă a cursei înarmărilor, care a depășit deja cifra fatidică de 600 miliarde dolari anual, și implicit creșterea pericolului de război; ineficiența quasi-totală a tratatelor bi și multilaterale în domeniul dezarmării.

În această mișcare sînt angajate forțe de toate convingerile, de la partidele comuniste, socialiste, social-democrate, pînă la felurite pături realiste, progresiste. Se dezvoltă cu putere tendința spre lichidarea politicii imperialiste, colonialiste, a sferelor de influență și de amestec în treburile interne. Se conturează din ce în ce mai mult tendința de instaurare a unor relații noi între state, bazate pe egalitate, pe respectul independenței și suveranității, care să asigure o dezvoltare liberă a tuturor statelor și popoarelor lumii. După cum arată președintele țării noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „... este necesar să acționăm cu hotărîre pentru unirea tuturor forțelor progresiste, antiimperialiste, a tuturor forțelor realiste,

a tuturor popoarelor în vederea respingerii politicii care împinge omenirea spre un război nemicitor, spre catastrofă, în vederea promovării unei politici noi, care să asigure fiecărui popor dezvoltare economică-socială independentă, o colaborare egală între toate națiunile lumii, triumful păcii și cooperării internaționale”¹.

Pe acest fundal al luptei pentru pace și dezarmare un rol deosebit de important revine oamenilor de știință, *Declarația asupra prevenirii războiului nuclear*, elaborată sub auspiciile Academiei de Științe a Vaticanului, se integrează organic acestor eforturi. Eminenți oameni de știință, președinți de Academii au făcut o realistă analiză a situației internaționale actuale, au adoptat cu fermitate și responsabilitate o poziție netă pentru pace, securitate și dezarmare, împotriva războiului. Poziția lor decurge din constatarea fără echivoc că omenirea este confruntată astăzi cu o amenințare fără precedent în istorie, rezultînd din acu-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român*, 16-18 decembrie 1982, București, Edit. politică 1982, p. 58.

mularea masivă și competitivă a armelor nucleare. Pentru prima dată, se subliniază în Declarație, este posibil să se cauzeze distrugerii de proporții catastrofale, să fie nimicită o mare parte a civilizației, ba chiar să fie pusă în pericol însăși supraviețuirea acesteia. După ce sînt descrise componentele actualelor arsenale nucleare, Declarația pune în evidență pericolozitatea unor doctrine ca aceea a „descurajării nucleare”. precum și a planurilor pentru folosirea pe plan tactic sau într-un război general, în condiții așa-zis controlate, a armamentelor nucleare. De aici concluzia că „riscul este foarte mare intrucît orice folosire a armelor nucleare, oricît de limitată ar fi, ar escalada într-un război nuclear general” (p. 8). „În orice război de acest fel nu vor exista învingători” (p. 8).

Chemarea oamenilor de știință, adresată tuturor statelor și guvernelor, întregii uma-

nități este aceea de a acționa pentru supraviețuire, pentru încetarea dezvoltării, producției, testării și amplasării de armament nuclear, intrucît războiul cu astfel de arme „ar fi o crimă împotriva umanității” (p. 9).

Declarația elaborează un întreg set de măsuri eficiente de reducere a riscului unui război nuclear, de interzicere a utilizării armelor nucleare, de reducere substanțială a acestora cu scopul final de a se realiza dezarmarea nucleară completă.

Adresîndu-se oamenilor din întreaga lume, oamenii de știință cer să se reafirme încrederea în destinele omenirii, să se combată credința că un conflict nuclear este inevitabil, să se acționeze cu tot mai multă tărie pentru asigurarea viitorului generațiilor ce vor urma.

Alexandru Corolănu